JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Eriytymiskehitys haastaa koulutuksen tasa-arvon

Sivistysvaliokunta 17.3.2026

Juhani Rautopuro
Tutkimusprofessori, emeritus (Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto)
Koulutuksen arvioinnin dosentti (HY)
juhani.rautopuro@jyu.fi

Oppimistulokset eriytyvät –tasa-arvo horjuu?

- Perusarvot: koulutuksellinen tasa-arvo, koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

  - Sukupuoli
  - Maahanmuuttotausta
  - Koulun opetuskieli
  - Alue (koulut)
  - Sosioekonominen tausta

Tasa-arvo: Oppimistulokset sukupuolittain

•**Kognitiiviset erot vähäisiä**, mutta tytöt vahvempia kielellisissä tehtävissä, pojat visuospatiaalisissa

•**Suomessa tytöt alkaneet menestyä poikia paremmin** myös perinteisesti poikien vahvuusalueilla (matematiikka, luonnontieteet).

•**Asenne- ja motivaatioerot** vaikuttavat, mutta vain **pieni osa** suorituseroista selittyy niillä.

•**Arvosanoissa pojat jäävät jälkeen enemmän kuin PISA-tuloksissa** – erot liittyvät mm. kiinnostukseen, sitoutumiseen ja tunnollisuuteen??

•Tytöt hakeutuvat useammin **lukioon**, pojat **ammatilliseen koulutukseen**.

•Poikien heikommat arvosanat voivat **heikentää jatko-opintomahdollisuuksia**. (Syy – seuraus??)

Tasa-arvo: maahanmuuttotaustaiset oppilaat

- 🌍 **1. Maahanmuuttajataustaiset oppilaat menestyvät keskimäärin heikommin**
- 🗣️ **2. Kielitaidon puutteet ovat keskeinen selittäjä**
- Heikko suomen tai ruotsin taito vaikeuttaa oppimista, etenkin jos testikieltä ei käytetä kotona
- 💼 **3. Sosioekonominen asema vaikuttaa vahvasti**
- Maahanmuuttajaperheiden taloudellinen ja koulutuksellinen asema on usein kantaväestöä matalampi, mikä heijastuu oppimistuloksiin.
- ⚖️ **4. Osaamiserot heikentävät koulutuksellista tasa-arvoa**
- OECD:n mukaan Suomi tarvitsee kohdennettuja tukitoimia heikommassa asemassa oleville ja maahanmuuttajataustaisille oppilaille.
- 📊 **5. Maahanmuuttajataustan vaikutus kokonaisuutena pieni**
- **PISA 2022:ssa maahanmuuttajatausta selitti vain pienen osan osaamisen vaihtelusta (lukutaidossa 6 %, matematiikassa 4 %).**

Tasa-arvo: koulun opetuskieli

- **Oppimistulokset laskeneet molemmissa kieliryhmissä**
  - Sekä suomen- että ruotsinkielisten koulujen tulokset heikentyneet, lasku on **vähäisempää ruotsinkielisissä kouluissa**.

- **Matematiikassa ruotsinkieliset koulut menestyivät paremmin**
  - **PISA 2022:** ruotsinkieliset koulut nousivat **Pohjoismaiden kärkeen** matematiikassa.
  - Heikkojen osaajien osuus kasvanut vähemmän ruotsinkielisissä kouluissa.

- **Lukutaito: historiallinen tasoittuminen**

Perinteisesti suomenkieliset koulut edellä, **vuonna 2022 kieliryhmien tulokset olivat ensimmäistä kertaa yhtä hyvät**.

- Tasa-arvo syntyi kuitenkin suomenkielisten koulujen **selvän heikkenemisen** kautta (vastaa noin yhden lukuvuoden oppimäärää).

Tasa-arvo: koulujen ja opetusryhmien välinen vaihtelu

- Koulujen väliset erot (**selitysosuudet**) perinteisesti pieniä
- Erot kuitenkin lievässä kasvussa
- **Huolestuttavia kehityssuuntia:**
  - **Erot suuria pääkaupunkiseudulla, muu Suomi lähestyy pääkaupunkiseudun tasoa**
  - **Alueiden ja koulujen erot yhteydessä sosioekonomiseen asemaan**

Opetusryhmien osuus oppimistulosten vaihtelusta

PIRLS (2021) reilu viidesosa (22 %)
TIMSS (2023) matematiikka
4. lk. vajaa viidesosa (18 %)
8 lk. lähes kolmasosa (31 %)
TIMSS (2023) matematiikka
4. lk. vajaa viidesosa (18 %)
erityisopetus ja painotus yhdessä selittää tästä 89 % (2019 vain 61 %)
erityisopetus yksinään 71 % (2019 vain 38 %)
8 lk. lähes kolmasosa (31 %)
erityisopetus ja painotus yhdessä selittää tästä 76 % (2019 vain 48 %)
erityisopetus yksinään 55 %

Johtopäätös: Erityisopetuksen ryhmien osaamisen vaihtelu selittää suurimman osan opetusryhmien välisestä vaihtelusta yhä enenemässä määrin. Yleisopetuksen ryhmien välillä vaihtelu on sen sijaan vähäistä.

Tasa-arvo: koulujen sisäinen (oppilaiden välinen) vaihtelu

- Suomen koulujen sisäinen vaihtelu on myös kansainvälisesti poikkeuksellisen suurta.
  - PISA 2022 90 % (20 % suurempi kuin OECD:n keskiarvo)
  - PIRLS 2021 73,5 % (kasvanut systemaattisesti)
  - TIMSS (4. lk)
    - 75 % (mat.), 73 % (luonnont. kasvussa)
  - TIMSS (8 lk)
    - 67 % (mat.) 71 % (luonnont.), molemmat kasvussa

Tasa-arvo: sosioekonominen tausta

”Ainoa jotenkin varma tapa menestyä koulussa on, että valitsee hyvin koulutetut suurituloiset vanhemmat”
Donald Broady

💡 **1. Sosioekonominen tausta vaikuttaa yhä enemmän**
Oppilaiden perhetausta näkyy aiempaa vahvemmin oppimistuloksissa.

📊 **2. Erot oppimistuloksissa kasvavat**
Alimman ja ylimmän sosioekonomisen neljänneksen välinen kuilu on suurentunut.
Vain 3 % alimman neljänneksen oppilaista yltää erinomaiseen tasoon, kun ylimmässä neljänneksessä osuus on lähes 20 %.

📚 **3. Kodin resurssit tukevat oppimista**
Kirjojen määrä ja kulttuurinen pääoma kotona ennustavat parempaa osaamista.

🏫 **4. Koulujen tasa-arvovaikutus heikkenee**
Suomi ei enää tasaa taustaeroja yhtä hyvin kuin 2000-luvun alussa.

⚠️ **5. Lasten köyhyys lisää eriarvoisuutta**
Vuonna noin 150 000, siis noin joka kuudes lapsi elää pienituloisissa perheissä (noin 17 % lapsista)

Tasa-arvo: sosioekonominen tausta

Koulutuksesta ja yhteiskunnasta syrjäytymisen riskiä ennustavat paitsi vanhempien matala koulutus ja tulotaso, myös heidän vaatimattomat odotuksensa lapsensa koulutustasosta. Riskiryhmään kuuluvat myös ne lapset, joiden kotona ei puhuta säännöllisesti koulun opetuskieltä, joilla oli heikot varhaiset taidot ennen peruskoulua sekä ne, jotka olivat kokeneet toistuvaa kiusaamista. Kysymys on kasaantuvasta huono-osaisuudesta.

Salminen, Rautopuro & Niilo-Rämä , 2025

- "*Koululaitos sopii parhaiten oppilaille, joilla on kotona asiat kunnossa ja varallisuutta esimerkiksi harrastuksiin. Erityisen huonosti pärjäävät ne lapset ja nuoret, joilla on sosioekonomisesti heikompi perhetausta*" (Elina Pekkarinen).

Mistä mahtaa olla kysymys?

Osaamisvaje, hyvinvointivaje vai sivistysvaje?

Syylliset esiin:

- ’usual suspects’
- neljä i-kirjainta
- OPS
- Opettajankoulutus
- Pandemia

Selitykset/arvailut, joita ei aineiston perusteella voi todentaa!!

Elaborointitaito/talonpoikaisjärki kadonnut?

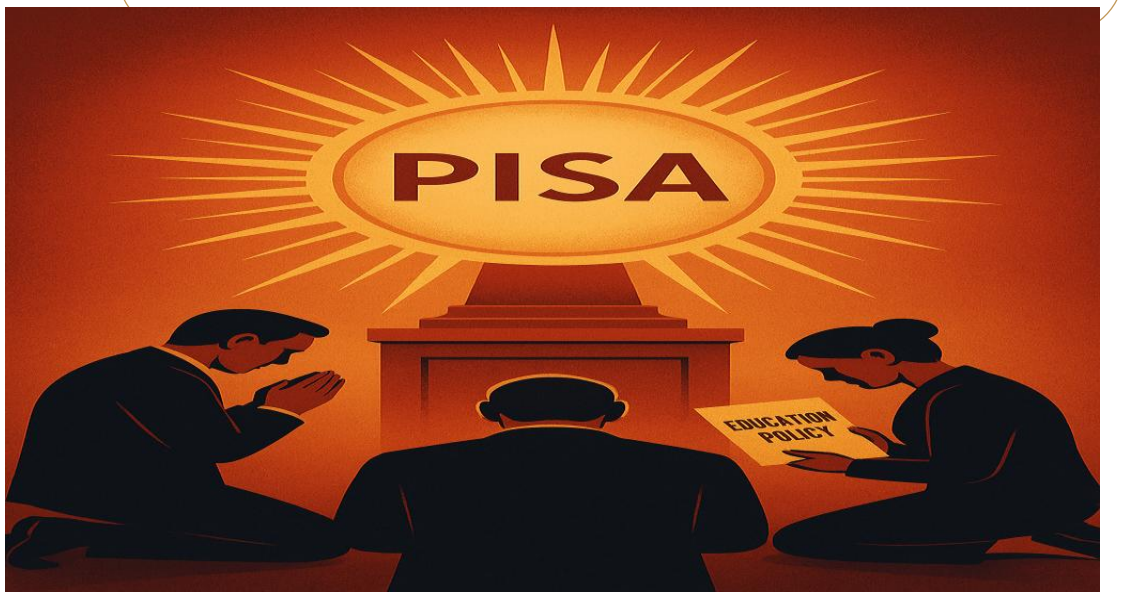
”Mikään ei ole petollisempaa kuin ilmeinen tosiasia.”-Sherlock Holmes

Tarkoitushakuinen vahvistusharha
Datajournalismi

Anekdootit:

Keskustelu kapea-alaista: Koulun ongelmat heijastavat myös yhteiskunnallista eriarvoistumista, eivät vain opetusta.

Tutkimus ja keskustelu keskittynyt liikaa yksilöpsykologisiin, pedagogisiin ja didaktisiin näkökulmiin.

- Oppilaat tuovat mukanaan yhteiskunnan ongelmia, joita koulu ei voi ratkaista
- Oppimistulosarvioinnit eivät kohtaa koulun ulkopuolista maailmaa

PISA-tutkimuksen ylitulkinnat

- Yksi mittari muiden joukossa
- Rajalliset mahdollisuudet tulkita mitä kouluissa tapahtuu
- Yhteiskunnan peili

Tasa-arvon horjuminen

- Kotitaustan merkitys
- Lapsiköyhyys
- Syrjäytymisriski

Onko opetussuunnitelma enää tässä ajassa?

Virolainen, M. H., Heikkinen, H. L., Laitinen-Väänänen, S., & Rautopuro, J. (2022). The Transformation of Learning : From Learning Organizations to a Landscape of Ecosystems. In M. Malloch, L. Cairns, K. Evans, & B. O'Connor (Eds.), The SAGE Handbook of Learning and Work (pp. 126-144). Sage Publications. https://doi.org/10.4135/9781529757217.n9

Yhteenveto

Tie eteenpäin – Mitä tarvitaan?

- Pitkäjänteinen tutkimukseen perustuva kehittäminen.
- Koulutus- ja sosiaalipolitiikan parempi yhteensovittaminen.
- Perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen osana koulutuksen tasa-arvoa.

Uusi näkökulma koulutukseen

- Koulutus on yhteiskuntapolitiikkaa: sen avulla rakennamme tulevaisuuden Suomea.
- **Koulutusjärjestelmän uudistamisesta käytävään keskusteluun olisi syytä integroida kaikki yhteiskunnalliset toimijat**
  - **uudistuksiin tarvitaan parlamentaarista komiteavalmistelua laajempaa ja pitkäjänteisempää työskentelyä**
- Miten koulutuksellista tasa-arvoa vahvistetaan tulevaisuudessa?
- Olemmeko yhä sitoutuneet peruskoulun arvopohjaan ja eetokseen?

Nykytilanne ja riskit

- Haavoittuvimpia ovat lapset, joiden perheissä on taloudellisia, koulutuksellisia tai kielitaidollisia haasteita.
- Koulutuksellisen tasa-arvon heikkeneminen lisää syrjäytymisriskiä ja vaikeuttaa nuorten kiinnittymistä työelämään.
- Ilman kokonaisvaltaista tarkastelua koulutusuudistukset jäävät helposti irrallisiksi.

Seuraukset yhteiskunnalle

- Lisääntynyt eriarvoisuus heikentää yhteiskunnan koheesiota ja kilpailukykyä.
- Koulutus ei välttämättä vastaa muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin.
- Koulutusjärjestelmä vahva yhteiskunnallinen instituutio, jolla voidaan sulkea tai avata tulevaisuuden mahdollisuuksia niin kansalaisille, talouselämälle kuin koko yhteiskunnalle.

KIITOS!

juhani.rautopuro@jyu.fi